

Een amfibie vriendelijk beheer van poelen en tuinvijvers

www.hylawerkgroep.be

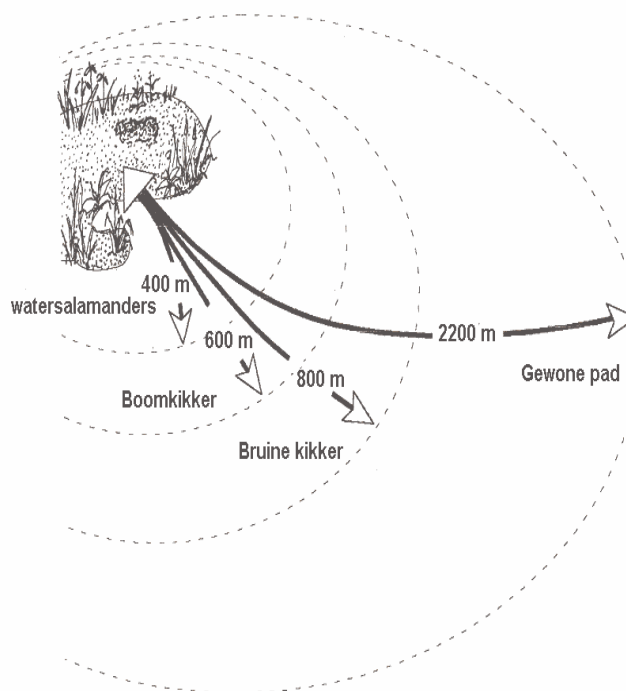
I. Algemene richtlijnen voor aanleg van nieuwe poelen	2
1. De locatiekeuze voor de nieuwe poel.	2
2. Oppervlakte, diepte en vorm van de poel	2
3. De landbiotoop rond de poel	4
II. Wettelijk kader voor onderhoud en aanleg van poelen	4
1. Stedenbouwkundige vergunning (de vroegere ‘bouwvergunning’)	4
Wanneer is een stedenbouwkundige vergunning nodig ?	4
Is er een verschil tussen onderhoud of een nieuwe uitgraving?	4
Openbaar onderzoek	5
2. Het Vegetatiebesluit, de natuurvergunning en de melding	5
Algemeen	5
Verbod op het dempen van poelen	6
3. VEN en Natura 2000 gebieden	6
4. Grondverzet	7
III. Instrumenten voor een aanmoedigingsbeleid	8
1. Vlaams gewest	8
Samenwerkingsovereenkomst	8
Aanleg van poelen door landbouwers	9
In natuurreservaten	9
Landinrichting	9
Natuurinrichting	10
Ruilverkaveling	10
2. Provincie	10
Natuurontwikkeling en landschapsherstel - subsidies aan gemeentebesturen	10
Milieu - kleine landschapselementen - beheersovereenkomsten inzake onderhoud en (her)aanleg	11
3. Gemeente	11
IV. Het belang van tuinvijvers voor amfibieën	11

I. Algemene richtlijnen voor aanleg van nieuwe poelen

Bij de aanleg van een nieuwe poel moet men rekening houden met heel wat zaken: welke locatie, garandeert die locatie een voldoende waterpeil, hoe dient die poel er uit te zien wat vorm en grootte betreft, wanneer wordt de poel aangelegd, aan welke administratieve regelgeving moet worden voldaan, ...?

1. De locatiekeuze voor de nieuwe poel.

Nieuwe poelen worden doorgaans uitgegraven op plaatsen waar er geen of onvoldoende poelen aanwezig zijn, waar een voldoende grondwaterstand is gewaarborgd en uiteraard, in een amfibievriendelijke omgeving. Het graven van een poel in een cultuurwoestijn van sterk bemeste akkers zonder kleine landschapselementen heeft weinig of geen zin. Ook het graven van een poel in de directe omgeving van een druk bereden weg kan desastreus zijn. Een goede locatie is een landschap waarin in een straal van 200 tot 500m rond de poel een aantal landschapselementen zoals een reeds bestaande poel, bosjes, heggen, ruigten, taluds en bermen aanwezig zijn. Deze kunnen dan als zomerbiotoop of winterkwartier door amfibieën worden gebruikt. In elk geval dienen al die kleine landschapselementen bij voorkeur te liggen binnen de actieradius van de verschillende amfibiesoorten. Bovendien moet er worden op toegezien of er op de uitgekozen plaats geen zeldzame planten groeien.

Actieradius van enkele amfibieën:afstanden zijn gemiddelden tussen zomer-en winterverblijf

De belangrijkste vraag bij het graven van een poel is uiteraard of er een gewaarborgd waterpeil aanwezig is. Het aanleggen van vroeg in de zomer droogvallende poelen kan heel wat schade berokkenen aan de aanwezige amfibieënpopulaties aangezien een succesvolle voortplanting hierdoor volledig onmogelijk wordt. Vooral in het kader van de steeds toenemende verdroging van het landschap moet hiermee meer en meer rekening worden gehouden. Heeft men twijfels over de hoogte van de grondwatertafel, dan is een peilboring aan te raden of kan men met behulp van een aantal proefpeilbuizen gedurende een jaar de schommelingen van de grondwaterstand volgen. De beste periode voor het graven van een poel is vanzelfsprekend de periode waarin de grondwaterstand het laagst is. Doorgaans is dit in september.

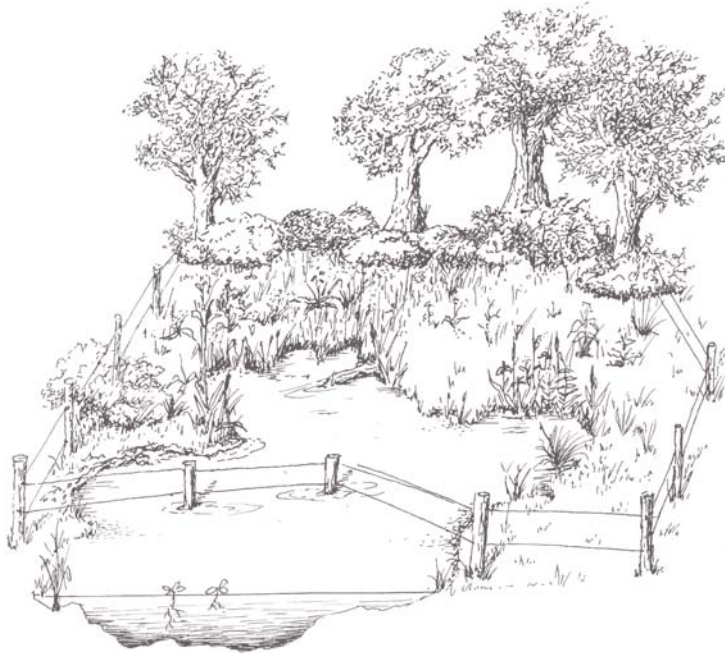
2. Oppervlakte, diepte en vorm van de poel

De oppervlakte van de poel heeft meestal geen invloed op de soortdiversiteit maar is wel belangrijk in het kader van het soortbeheer dat men wil voeren. Grote poelen zullen ook een hoger aantal individuen per soort herbergen dan kleine poelen omdat er, vooral bij salamanders, predatiedruk is op de legsels en larven binnen en tussen de soorten. Daarenboven zijn er interspecifieke verschillen in bezettingsgraad wat de oppervlakte betreft. Zo prefereren Kamsalamander, Gewone pad, Groene kikker en Meerkikker vooral grote poelen. Andere soorten zijn minder kieskeurig en gedijen ook goed

in kleine waterpartijen. Men moet eveneens rekening houden met het financieel plaatje want bij poelen met meer dan 250m³ grondverzet zijn er bijkomende lasten.

Houdt men met al die factoren rekening dan zijn poelen van 200 tot 250m² ideaal en is een oppervlakte van 50m² het minimum. De maximum diepte van een poel ligt tussen 1,5 tot 2m. Hoe dieper een poel, hoe groter de soortdiversiteit, tenminste wat amfibieën betreft. Een grotere diepte gaat bovendien gepaard met een groter watervolume en kleinere fluctuaties van de watertemperatuur en de opgeloste zuurstof. De diepte bepaalt in veel gevallen ook de waterpermanentie en ook hier moet rekening worden gehouden met de doelsoorten. Groene kikkers bv. houden van permanente waters. Hun larven worden relatief laat op het jaar geboren en sommige soorten hebben meerdere legsels waarvan de laatste zelfs overwinteren. Dergelijke soorten hebben dus alle baat bij een steeds

aanwezige waterkolom. In sterk beschaduwde poelen verloopt de groei van de larven van de meeste amfibieën sterk vertraagd en hebben deze, net zoals bepaalde in het water levende insecten, behoefte aan een poel die lang water houdt. Anderzijds herbergen permanente waters meer predatorsoorten, o.a. vissen. Vooral 'visgevoelige' soorten zoals salamanders gedijen beter in minder diepe poelen die over een periode van meerdere jaren eens droogvallen tijdens de nazomer (tweede helft augustus tot midden september) zodat alle vis sterft. In een poel die droogvalt, is er ook een betere afbraak van de mineralen in de bodem wat op zijn beurt een positieve invloed kan hebben op de watervegetatie. Zo krijgt men het jaar na het droogvallen dikwijls een rijke groei van waterranonkelsoorten.

Gunstig ingerichte poel met landbiotoop.

De oever, vooral de meest zonbeschenen noordwestelijke oever, moet zachthellend zijn (max. 45°) en heeft bij voorkeur een ondiepe zone. De helling van zuidoostelijke oever is van minder belang. Een grillige oeverlijn is eveneens belangrijk omdat heel wat poelorganismen leven op een overgang tussen droog en nat. Salamanders komen 's avonds graag paren in deze ondiepe en door de zon opgewarmde zones. In de warme oeverzones van de poel zullen de larven zich veel sneller ontwikkelen en foerageren er heel wat potentiële prooidieren. Wel moet worden opgemerkt dat bij het niet adequaat beheren van een poel veel van die grillige oevers met de jaren zullen verdwijnen omdat de ondiepe plaatsen vlug verlanden.

Bij het uitgraven van een poel let men er best op dat deze niet in rechtstreeks contact staat met een bestaande gracht. Veel grachten zijn ogenschijnlijk proper maar kunnen licht verontreinigd zijn met huishoudelijk afvalwater of accidenteel vervuild worden. Sijpelt dit vervuild water in de poel, dan kan dit catastrofaal zijn voor het aanwezige waterleven. Poelen in kwelzones mogen eveneens niet in verbinding staan met een te diepe afwateringsgreppel omdat hierdoor het grondwaterpeil in het omgevend weiland te sterk daalt met vroegtijdig droogvallen van de poel als gevolg.

3. De landbiotoop rond de poel

Omdat amfibieën een groot deel van hun leven op het land foerageren en er zich verschuilen, speelt de landbiotoop in de directe omgeving van de poel een grote rol. Kortgemaaide graslanden of kale akkers bieden geen schuilmogelijkheden voor kikkers, padden en salamanders zodat ze er gemakkelijk ten prooi vallen aan allerlei predatoren. Bij voorkeur dient de poel direct aan te sluiten op een hakhoutbosje, houtkant, struweel, een strook met hoog gras of een dicht begroeide gracht. Soms kan het ook interessant zijn om met de bovenste vruchtbare grond die vrijkomt bij het graven van de poel een licht verhoogde berm van maximum 0,5m hoogte aan te leggen langsheen de poel en die te beplanten met bv. Gelderse roos, Sleedoorn, Eénstijlige meidoorn of Hondсроos. Bij poelen die langs de zuid- en oostkant beplant zijn met hoogopgaande bomen (bv. knotwilgen) dient de kruin met een vierjaarlijkse regelmaat te worden geknot.

De landbiotoop in de onmiddellijke nabijheid van de poel moet eveneens worden beheerd. Dit is het zogenaamd 'uitwendig beheer'. Het periodiek maaien van de vegetatie in de oeverzone en de directe omgeving van de poel is nodig om een vervroegd verlanden en dichtgroeien met oeverplanten en struikgewas te voorkomen. Vooral voor poelen die volledig omraasterd zijn tegen vee is dit belangrijk. Tenslotte is het gebruik van chemische bestrijdingsmiddelen in de directe omgeving van de poel vanzelfsprekend af te raden.

II. Wettelijk kader voor onderhoud en aanleg van poelen

1. Stedenbouwkundige vergunning (de vroegere 'bouwvergunning')

Wanneer is een stedenbouwkundige vergunning nodig ?

Voor het graven van een poel is altijd een stedenbouwkundige vergunning nodig. Art. 99, eerste lid, 4°, van het Decreet van 18 mei 1999 houdende de organisatie van de ruimtelijke ordening bepaalt immers dat niemand 'het reliëf van de bodem aanmerkelijk mag wijzigen' zonder een voorafgaande stedenbouwkundige vergunning. Ten tijde van de vroegere stedenbouwwet werd vaak gediscussieerd over wat onder een aanmerkelijke wijziging moest worden verstaan. Nu verduidelijkt het decreet dit zelf: als aanmerkelijke reliëfwijziging zoals bedoeld in het eerste lid, 4°, wordt onder meer beschouwd elke aanvulling, ophoging, uitgraving of uitdieping die de aard of functie van het terrein wijzigt. Het graven van een poel valt daar onmiskenbaar onder.

Particulieren en bedrijven moeten de stedenbouwkundige vergunning aanvragen bij het college van burgemeester en schepenen van de gemeente waarin het voorwerp van de vergunningsaanvraag gelegen is (art. 106). De aanvraag wordt ingediend d.m.v. een aangetekende brief of afgegeven tegen ontvangstbewijs.

Indien een gemeente of een andere publiekrechtelijke rechtspersoon zelf een stedenbouwkundige vergunning aanvraagt, moet die aanvraag worden ingediend bij de Vlaamse Regering. (art. 127).

Is er een verschil tussen onderhoud of een nieuwe uitgraving?

Voor het onderhoud van een bestaande poel is geen vergunning nodig. Soms rijst echter de vraag waar onderhoud eindigt en de aanleg van een nieuwe poel begint? Onderhoud is m.a.w. een rekbaar begrip maar er zijn grenzen aan de rek: wanneer een poel volledig verland is en herstel niet mogelijk is zonder een diepe uitgraving, is een stedenbouwkundige vergunning vereist.

Openbaar onderzoek

Voor het graven van grote poelen is bovendien een openbaar onderzoek nodig. Het Besluit van de Vlaamse Regering van 5 mei 2000 betreffende de openbare onderzoeken over aanvragen tot stedenbouwkundige vergunning en verkavelingsaanvragen bepaalt in art.3, §3, 5° dat voor het ontbossen, het aanmerkelijk wijzigen van het reliëf van de bodem, het gewoonlijk gebruiken, aanleggen of inrichten van een grond en het aanleggen of wijzigen van recreatieve terreinen met een grondoppervlakte van meer dan 500m² een openbaar onderzoek is vereist. Deze verplichting geldt niet indien een openbaar onderzoek over hetzelfde project is gehouden in het kader van de regelgeving inzake de landinrichting of de natuurinrichting

De gemeente organiseert dit openbaar onderzoek. Er moet een affiche worden aangeplakt aan de straatkant op het perceel, of (indien het perceel niet grenst aan de straat) op de normale toegangsweg tot het perceel. Deze affiche moet ook worden aangebracht in het kastje aan de muur van het gemeentehuis en alle eigenaars van de aangrenzende percelen moeten schriftelijk op hoogte worden gebracht, tenzij zij vooraf een verklaring tekenden dat zij geen bezwaar hebben tegen de vergunningsaanvraag. De kosten vallen ten laste van diegene die de vergunning aanvraagt. De procedure wordt door dit openbaar onderzoek met 30 dagen verlengd maar levert verder geen problemen op. Het openbaar onderzoek kan echter worden vermeden door de (poel)oppervlakte kleiner te houden dan 500m². In de praktijk blijkt het trouwens moeilijk tot zelfs onmogelijk om voor zeer grote poelen een vergunning te krijgen. Voor meer informatie en voor de wetteksten zie www.ruimtelijkeordering.be.

2. Het Vegetatiebesluit, de natuurvergunning en de melding

Algemeen

Het Vegetatiebesluit speelt niet als er een stedenbouwkundige vergunning is. Het zogenaamde Vegetatiebesluit is het vierde hoofdstuk van het Besluit van de Vlaamse Regering tot vaststelling van nadere regels ter uitvoering van het Decreet van 21 oktober 1997 betreffende het natuurbehoud en het natuurlijk milieu (B.S. 10 september 1998). Dat hoofdstuk bepaalt de voorwaarden voor het wijzigen van vegetatie en kleine landschapselementen. Het bepaalt verboden, vergunningsplichtige en meldingsplichtige activiteiten.

Een natuurvergunning of een melding is dus niet nodig wanneer de werken worden uitgevoerd op basis van een regelmatige bouwvergunning, afgeleverd met toepassing van de wetgeving op de ruimtelijke ordening na advies van de afdeling en voor zover uitdrukkelijk is voldaan aan de bepalingen van art. 16 van het decreet (inzake het tegengaan van vermijdbare schade). Voor het graven van een poel volstaat dus een stedenbouwkundige vergunning.

Verbod op het wijzigen van heidevegetaties en historisch permanent grasland

Het Vegetatiebesluit legt in sommige gevallen een verbod op om poelen te graven of poelen te dempen. Op dat verbod kan wel een afwijking worden toegestaan. Art. 7 voegt een algemeen verbod in op het wijzigen van de volgende kleine landschapselementen en vegetaties: 1° holle wegen; 2° graften; 3° bronnen; 4° historisch permanent grasland en poelen gelegen in groengebieden, parkgebieden, buffergebieden en bosgebieden; 5° vennen en heiden; 6° moerassen en waterrijke gebieden en 7° duinvegetaties. Op de verboden van art. 7 zijn er zeer beperkte uitzonderingen voorzien in art. 7, §2, en in art. 8.

Dit betekent bv. dat er geen poel mag worden gegraven in een gebied met historisch permanent grasland dat ingekleurd is als groengebied, parkgebied, buffergebied of bosgebied. Het mag evenmin in heidegebieden. Historisch permanent grasland is in het kader van het natuurdecreet gedefinieerd als een halfnatuurlijke vegetatie bestaande uit grasland gekenmerkt door het langdurige grondgebruik als grasweide, hooiland of wisselweide met ofwel cultuurhistorische waarde, ofwel een soortenrijke vegetatie van kruiden en grassoorten waarbij het milieu wordt gekenmerkt door aanwezigheid van sloten, greppels, poelen, uitgesproken microreliëf, bronnen of kwelzones.

Tabel: karteringseenheden van types permanente graslanden

Symbool	Verklaring
Hc	vochtig, licht bemest grasland ('dotterbloemhooiland')
Hj	vochtig, licht bemest grasland gedomineerd door russen
Hf	natte ruigte met Moerasspirea
Hm	onbemest, vochtig pijpestrootjesgrasland
Hmo	onbemest, vochtig pijpestrootjesgrasland - oligotroof type
Hmm	onbemest, vochtig pijpestrootjesgrasland - mesotroof type
Hme	onbemest, vochtig pijpestrootjesgrasland - eutroof type, basiclien
Hk	kalkgrasland
Hd	kalkrijk duingrasland
Hv	zinkgrasland
Hu	mesofiel hooiland
Hpr	weilandcomplex met veel sloten en/of microreliëf
Hp*	soortenrijk permanent cultuurgrasland met relict van halfnatuurlijke graslanden
Hp+Mr	soortenarm permanent cultuurgrasland met elementen van rietland
Hp+Hc(Kn)	soortenarm permanent cultuurgrasland met elementen van dotterbloemhooiland, al dan niet met veedrinkpoel
Hp met overdruk(fauna)	soortenarm permanent cultuurgrasland met belang voor (avi-)fauna

Voor de definitie van historische permanente graslanden wordt in het besluit indicatief verwezen naar bovenstaande karteringseenheden zoals aangegeven in het project 'digitale lokalisatie en beheer van gronden met een natuurfunctie, actualisering van de biologische waarderingskaart'.

Verbod op het dempen van poelen

Anderzijds mag, overeenkomstig datzelfde art. 7 van het Vegetatiebesluit, een poel nooit worden gedempt in groengebieden, parkgebieden, buffergebieden en bosgebieden. Op de verboden van art. 7 zijn er zeer beperkte uitzonderingen voorzien in art. 7, §2, en in art. 8.

3. VEN en Natura 2000 gebieden

Ook de instandhoudingsdoelstellingen binnen het Vlaams Ecologisch Netwerk en de Natura 2000 gebieden kunnen een rol spelen. Een poel kan niet worden aangelegd als dit niet strookt met de instandhoudingsdoelstelling van het betrokken gebied. Een moeilijkheid hierbij is wel dat er in Vlaanderen nog geen instandhoudingsdoelstellingen omschreven zijn. Daarvoor blijft het wachten op de natuurrichtplannen.

Overheden zijn ook gebonden door de Habitatrictlijn. Ook bij het uitvoeren van hun vergunningsbeleid.

Ook art. 7 van het maatregelenbesluit van 21 november 2003 (B.S. 27 januari 2004) legt beperkingen op. In elk gebied dat behoort tot de groengebieden, parkgebieden, buffergebieden, bosgebieden of de ermee vergelijkbare bestemmingsgebieden, aangewezen op de plannen van aanleg of op de ruimtelijke uitvoeringsplannen van kracht in de ruimtelijke ordening, het VEN, het IVON en de speciale

beschermingszones, is elke administratieve overheid gehouden de habitats van bijlage I van het decreet en de historisch permanente graslanden, vennen en heiden, moerassen en waterrijke gebieden, duinvegetaties en struwelen en kleine landschapselementen, die voorkomen op gronden waarover zij enig recht van beheer uitoefenen, de instandhouding te realiseren. Deze verplichting geldt eveneens voor de terreinen in het VEN die de administratieve overheid in eigendom heeft, maar waarvan ze het beheer heeft overgedragen na de inwerkingtreding van het besluit of voor de terreinen in een speciale beschermingszone waarvan ze het beheer heeft overgedragen na 5 juni 1994.

In de praktijk waren de meeste van die gevallen al gedekt door het eerder behandelde Vegetatiebesluit.

4. Grondverzet

Om te vermijden dat vervuilde bodem verder wordt verspreid, bestaat in Vlaanderen een regelgeving met betrekking tot het gebruik van uitgegraven grond. In welomschreven gevallen moet een technisch verslag en een bodembeheerrapport worden opgemaakt.

Deze grondverzetregeling staat in hoofdstuk 10 (art. 48 - 68) van het Besluit van de Vlaamse Regering van 5 maart 1996 tot vaststelling van het Vlaams Reglement betreffende de Bodemsanering, het zogenaamde Vlarebo-besluit. Dat hoofdstuk werd aan het Vlarebo toegevoegd bij Besluit van de Vlaamse Regering van 12 oktober 2001.

Deze materie behoort tot de bevoegdheid van OVAM. Op de website www.ovam.be is een volledig hoofdstuk terug te vinden over bodemverzet. Er is ook een overzichtelijke brochure, een lijst met vaak gestelde vragen en alle nodige formulieren. Die bepalingen zijn slechts van belang voor wie een poel graaft in 'verdachte grond' of voor wie poelen wil graven van meer dan 250m³. We willen er ook op wijzen dat de Vlaamse Regering een versoepeling van deze vrij zware reglementering in het vooruitzicht heeft gesteld.

Hierna volgt een samenvatting van de voornaamste bepalingen, zoals die begin 2005 gelden. De hoofdregel staat in art. 51 van het Vlarebo:

Art. 51. § 1. Voor het gebruik van uitgegraven bodem als bodem moet geen technisch verslag en bodembeheerrapport worden opgemaakt als de uitgegraven bodem afkomstig is van een niet-verdachte grond en voor zover de totale uitgraving op de niet-verdachte grond niet meer dan 250 m³ bedraagt.

§ 2. Voor het gebruik van uitgegraven bodem als bodem moet een technisch verslag en een bodembeheerrapport worden opgemaakt als de uitgegraven bodem afkomstig is van een verdachte grond of als de totale uitgraving op een niet-verdachte grond meer dan 250 m³ bedraagt.

§ 3. In afwijking van § 2 moet voor het gebruik van uitgegraven bodem als bodem binnen de kadastrale werkzone geen technisch verslag en bodembeheerrapport worden opgemaakt als de totale uitgraving op een verdachte grond niet meer dan 250 m³ bedraagt en de uitgegraven bodem wordt gebruikt volgens een code van goede praktijk.

Volgend schema vat samen wie er aan die regeling onderworpen is.

Situëren de werken zich op een verdachte grond?

verdachte gronden zijn onder andere:

- alle onderzoeksplichtige risicogronden. Via de gemeente en de milieuvergunning kan worden nagegaan of een grond onderzoeksplichtig is. Meestal gaat het over (vroegere) bedrijfsterreinen.

- alle gronden opgenomen in het register van verontreinigde gronden.
- alle gronden waarvoor aanwijzingen bestaan voor bodemverontreiniging, bv. gronden in de omgeving van een bovengrondse brandstoftank.

Zo ja, dan is dan is een technisch verslag en bodembeheerrapport nodig, tenzij het volume grondverzet minder dan 250m³ is én de afgegraven grond opnieuw wordt gebruikt op dezelfde kadastrale werkzone. Dat gebruik op hetzelfde terrein is wel aan strikte voorwaarden gebonden. Zie daarvoor art. 52 van het Vlarebo

Wordt de poel niet op verdachte grond gegraven, dan moet het volgende onderscheid gemaakt worden:

- Is het volume grondverzet meer dan 250 m³

Indien niet, dan is geen technisch verslag en geen bodembeheerrapport nodig, als de uitgegraven grond wordt gebruikt volgens de code van goede praktijk.

Is dit wel het geval, dan is dan is een technisch verslag en bodembeheerrapport nodig.

De meest eenvoudige oplossing bestaat er dus in om poelen kleiner dan 250m³ te maken. Let wel: het is niet het volume uitgegraven aarde maar het volume van de gemaakte put dat telt. Bovendien kan een aanzienlijke kostenbesparing worden bekomen indien de uitgegraven grond op het zelfde terrein kan en mag worden uitgespreid.

III. Instrumenten voor een aanmoedigingsbeleid

1. Vlaams gewest

Samenwerkingsovereenkomst

De aanleg van poelen kan gesubsidieerd worden in het kader van de samenwerkingsovereenkomst. Art. 6.1.2.5 stelt dat binnen de jaarlijkse budgettaire perken het Vlaamse Gewest volgende aanvullende subsidies zal toekennen aan de gemeente, na positieve evaluatie van de betreffende acties, zoals vermeld in het milieujaarprogramma:

1° voor de cluster Natuurlijke Entiteiten, in uitvoering van de bepalingen van artikels 5.4.2.1 en 5.4.3. : het uitvoeren van acties wordt ondersteund met een subsidie van 30% van de kostprijs. Indien het milieujaarprogramma positief wordt geëvalueerd voor het deel m.b.t. de cluster Natuurlijke Entiteiten, bedraagt de subsidie 50 % van de kostprijs. Als daarenboven de actie gelegen is in een speciale beschermingszone of de definitief vastgestelde gebieden die in aanmerking komen als speciale beschermingszone of in grootstedelijke en regionaal stedelijke gebieden of in ankerplaatsen en beschermde landschappen of indien een goedgekeurd plan van aanleg/ruimtelijk uitvoeringsplan bestaat waarin voorwaarden zijn opgenomen met een duidelijke meerwaarde voor natuur, landschap, bos - en groen, verhoogt de subsidie tot 60% voor zover het subsidiebedrag minimaal 1.240 EUR bedraagt. Voor de aanleg van een groendak geldt een basissubsidie van 31 EUR /m². Indien de aanleg gebeurt in één van de aandachtsgebieden zoals vermeld onder artikel 5.4.4. wordt een bonus van 25 % van het basissubsidiebedrag verleend.”

Veel gemeentes hebben bij de opmaak van hun GNOPs en milieubeleidsplannen aandacht besteed aan poelen. In verschillende gemeenten heeft dit tot subsidiereglementen geleid.

Aanleg van poelen door landbouwers

Landbouwers kunnen voor het aanleggen en onderhouden van poelen een beheersovereenkomst sluiten. Een beheersovereenkomst is een contract waarbij de landbouwer met de Vlaamse overheid vrijwillig afspraken maakt over het natuur- en milieubeheer op zijn landbouwbedrijf.

Er bestaat een specifieke beheersovereenkomst voor het aanleggen van poelen. Deze beheersovereenkomst voorziet een vergoeding voor het aanleggen van een poel die tussen 25 m² en 150 m² groot is. De poel moet aangelegd worden volgens technische richtlijnen. Het water moet op het diepste punt van de poel steeds tussen 0,5 en 1,5 m diep zijn. De vergoeding bedraagt 50 EUR per jaar voor een poel tussen 25 en 50 m² groot, 75 EUR per jaar voor poelen tussen 51 en 100 m² en 100 EUR voor poelen tussen 101 en 150 m².

Er is ook een beheersovereenkomst voor het onderhoud van poelen. Deze beheersovereenkomst voorziet een vergoeding van 13 EUR per poel per jaar.

In natuurresevaten

Voor de aanleg van poelen in erkende natuurresevaten kan eventueel een beroep worden gedaan op de subsidies voor 'eenmalige inrichtingen'.

Art. 22 § 1 van het Besluit van de Vlaamse regering tot vaststelling van de voorwaarden voor de erkenning van natuurresevaten en van terreinbeherende natuurverenigingen en houdende toekenning van subsidies (27 juni 2003) bepaalt immers dat uitzonderlijke eenmalige inrichtingsmaatregelen die natuurherstel, natuurontwikkeling of verbeterde openstelling tot doel hebben, worden gesubsidieerd voor maximaal 80 %. Het minimum subsidiebedrag bedraagt 2.250 EUR.

Het budget voor deze inrichtingswerken is evenwel zeer beperkt, en in elk geval veel kleiner dan de vraag. Terreinbeherende verenigingen gebruiken deze mogelijkheid doorgaans niet voor het graven van poelen.

Landinrichting

Landinrichtingsprojecten willen grote gebieden zodanig inrichten dat alle facetten die in het gebied aanwezig zijn (milieu, natuur, landbouw, recreatie, cultuurhistorie), zich volwaardig kunnen ontwikkelen. Landinrichtingsprojecten worden uitgevoerd in de landelijke gebieden. Ze liggen verspreid over gans Vlaanderen en omvatten gebieden van gemiddeld 25.000ha en situeren zich dus op een regionale schaal. De doelstelling van landinrichting is de inrichting van landelijke gebieden te realiseren overeenkomstig de bestemmingen toegekend door de ruimtelijke ordening. Hierbij beoogt landinrichting kwaliteit, synergie en evenwicht in de ontwikkelingen van het ruimtegebruik van de open ruimte

Natuurinrichting

Natuurinrichtingsprojecten willen een gebied zo goed mogelijk inrichten met het oog op het behoud, het herstel, het beheer of de ontwikkeling van de natuur of het natuurlijk milieu. De belangrijkste waardeontwikkelingen, zowel wat betreft flora als fauna, zijn gerelateerd aan de hydrologie van het gebied. Stabilisatie en herstel van oppervlakte- en grondwaterstromingen is van essentieel belang voor het toekomstig (herstel)beheer en de landschappelijke ontwikkeling. Het natuurinrichtingsproject wil daartoe bijdragen. Ook natuurinrichting is een zeer zwaar en langdurig proces. Meer informatie bij de Vlaamse Landmaatschappij: www.vlm.be.

Ruilverkaveling

Ruilverkavelingen beogen vandaag meer dan een eenvoudige perceelshergroepering. Zij zorgen voor de herstructurering van het landbouwgebied passend in een multifunctionele inrichting van het buitengebied. De aanleg van poelen past daar perfect in. Meer informatie bij de Vlaamse Landmaatschappij: www.vlm.be.

2. Provincie

De meeste provincies voorzien één of andere vorm voor het aanleggen en onderhouden van kleine landschapselementen. Ook in Oost-Vlaanderen is dit het geval. Een overzicht van de Oost-Vlaamse subsidiereglementen is te vinden op: <http://www.oost-vlaanderen.be/fnres.cfm?fileID=593&fnct=reglementen>. Hierna volgen de hoofdlijnen.

Natuurontwikkeling en landschapsherstel - subsidies aan gemeentebesturen

Op basis van het Reglement betreffende de subsidiëring van gemeentebesturen voor het uitvoeren van acties welke kaderen in het gemeentelijk milieubeleidsplan en/of gemeentelijk milieujaarprogramma en die kaderen in de cluster natuurlijke entiteiten van de samenwerkingsovereenkomst met het Vlaams Gewest geeft de provincie tot maximum 30% en maximum 5.000 euro subsidies voor concrete acties ten behoeve van natuurbehoud.

Artikel 1 van het Reglement stelt dat binnen de perken van de daartoe op de provinciebegroting voorziene kredieten de Bestendige Deputatie aan de Oost-Vlaamse gemeentebesturen subsidies kan verlenen voor het uitvoeren van concrete acties ten behoeve van natuurbehoud, natuurontwikkeling, landschapsherstel en duurzaam bos- en groenbeheer. De aanvragen zullen worden afgehandeld in volgorde van indienen en tot uitputting van het krediet. Aanvragen die in een bepaald begrotingsjaar niet meer kunnen worden verrekend, moeten het daaropvolgend jaar terug worden ingediend.

Artikel 3.2. zegt dat de acties een in de regel éénmalige uitgave betreffen die betrekking heeft op de concrete uitvoering op het terrein. De acties schenken bijzondere aandacht aan de invalshoeken natuur, landschap, groen en bos in de gemeente.

Artikel 3.3. stelt dat de acties die in aanmerking komen voor subsidiëring weergegeven zijn in bijlage I. Deze lijst is niet limitatief. De gemeente kan andere dan in bijlage i vermelde acties voorstellen. Deze acties moeten eerst ter goedkeuring aan de Bestendige Deputatie worden voorgelegd.

Milieu - kleine landschapselementen - beheersovereenkomsten inzake onderhoud en (her)aanleg

Via het Reglement rond beheersovereenkomsten inzake het onderhoud en de (her)aanleg van kleine landschapselementen (knotwilgen en veedrinkpoelen) ondersteunt de provincie de aanleg en het onderhoud van knotwilgenrijen als lineaire perceelsrandbegroeiing en veedrinkpoelen als puntvormige landschapselementen.

Art. 2.1. bepaalt dat de landschapselementen die voor subsidie in aanmerking komen, dienen gelegen te zijn binnen het Oost-Vlaams grondgebied en eveneens in die gebieden waar door het Provinciebestuur natuurbehoudsprojecten tot ontwikkeling worden gebracht.

Artikel 2.2. stelt dat het Provinciebestuur de administratie doet en de betalingen verricht. De overeenkomst loopt over een periode van zeven jaar.

Art. 3.2. bepaalt dat voor het onderhoud van een poel met een minimale wateroppervlakte van 25m² een bedrag van 87 euro om de zeven jaar wordt betaald en voor een poel met een minimale wateroppervlakte van 50 m² wordt een bedrag voorzien van 175 euro om de zeven jaar. Ook voor aanleg van nieuwe poelen worden subsidies uitgekeerd. Voor de aanleg van een poel van minimum wateroppervlakte van 25m² wordt (eenmalig) 62 euro voorzien en voor de aanleg van een poel van minimum 50m² wateroppervlakte wordt (eenmalig) 125 euro uitbetaald.

3. Gemeente

Veel gemeenten hebben een aanvullend subsidiereglement. Hierbij kan worden opgemerkt dat volgens een van kracht zijnde gemeentelijk reglement, de aanleg en het onderhoud van poelen slechts voor subsidie in aanmerking komt als ze gebeuren op het grondgebied van de gemeente binnen de bestemmingsgebieden die op het gewestplan of in de gemeentelijke plannen van aanleg staan aangeduid als agrarisch gebied, landschappelijk waardevol agrarisch gebied, valleigebied, groengebied, natuurgebied, natuurreservaat, parkgebied of bufferzone.

Het verdient aanbeveling om het werkingsveld van dit gemeentelijk subsidiereglement uit te breiden. Ook poelen in woongebieden, recreatiegebieden en industriegebieden kunnen een belangrijke natuurwaarde hebben. Zeker als verbindingsgebied. In het subsidiereglement van de stad Gent is die beperking bijvoorbeeld niet opgenomen. Voor de subsidies aan landbouwers zou een betere afstemming moeten gebeuren met de bestaande beheersovereenkomsten.

IV. Het belang van tuinvijvers voor amfibieën

Recent onderzoek van een aantal tuinvijvers heeft uitgewezen dat dergelijke kunstmatige waterpartijen een belangrijke functie kunnen hebben in de lokale verspreiding van amfibieën. De waterkwaliteit en de aanwezige waterplanten van een ecologisch ingerichte tuinvijver bieden aan de inheemse amfibieën een zeer geschikte habitat om zich voort te planten.

Populatieonderzoek in tuinvijvers heeft uitgewezen dat adulte salamanders relatief weinig of geen hinder ondervinden van de aanwezigheid van vis, wat strookt met de beschikbare literatuurgegevens. Adulte salamanders zijn vanwege hun grootte niet geschikt als prooi, vooral omdat potentiële grote predatoren zoals Snoek en volwassen Baars doorgaans niet in tuinvijvers aanwezig zijn. De aanwezige salamanders zijn echter alle carnivoor, net als een aantal vissoorten die vaak in tuinvijvers wordt

uitgezet. Hierdoor moeten salamanders in de doorgaans eerder (te) kleine waterbiotoop van tuinvijvers in voedselcompetitie treden met de aanwezige vissen waardoor de predatiedruk op de beschikbare prooidieren nog vergroot. Daarenboven blijkt er nog competitie te zijn tussen de salamanderlarven zelf. Bovendien zullen salamanderlarven in een door vissen bevolkte tuinvijver weinig of geen kans maken om hun larvaal stadium te voltooien omdat nagenoeg alle vissen sterke predators zijn van salamanderlarven. Vooral salamanderlarven met een nectonisch foerageergedrag die in het midden van de waterkolom foerageren (cfr. de larven van de Kamsalamander), zijn gemakkelijke prooien.

Niettemin kunnen tuinvijvers een belangrijke functie vervullen voor lokale amfibieënpopulaties omdat ze in de meer urbane gebieden vooral als stapstenen fungeren voor gefragmenteerde populaties in het meer landelijk milieu. Amfibievriendelijke tuinvijvers kunnen bovendien het verlies aan veedrinkpoelen compenseren. Belangrijke vraag is daarom: hoe maak ik een tuinvijver geschikt als voortplantingsplaats voor amfibieën?

De keuze tussen een kunstmatige tuinvijver of een tuinvijver op natuurlijk substraat is van ondergeschikt belang alhoewel een 'natuurlijke vijver' uiteraard altijd beter oogt dan een kunstmatige. Het sterk wisselend grondwaterpeil en de aard van de (vaak waterdoorlatende) bodemlaag laat in veel gevallen het graven van een tuinvijver op natuurlijk substraat niet toe. In deze gevallen moet men noodgedwongen naar kunstmatige bouwmaterialen grijpen wil men zeker zijn dat een tuinvijver water houdt, ook tijdens de zomerperiode. Het gebruik van bouwmaterialen als beton, bentoniet, klei, polyester, folie of voorgevormde vijvers zullen we hier niet verder toelichten. Hierover is in de gespecialiseerde handel voldoende vakliteratuur aanwezig. Wat we wel willen accentueren is hoe een tuinvijver een ecologisch geschikt habitat voor amfibieën kan zijn en hoe dit in relatie moet staan tot de omgevende landbiotoop.

De oppervlakte van een tuinvijver is een eerste belangrijk aandachtspunt. Als er voldoende plaats is, wordt een tuinvijver best zo groot mogelijk gemaakt. De oppervlakte heeft geen invloed op de soortdiversiteit maar wel op het aantal aanwezige amfibieën en is van belang voor een beter ecologisch evenwicht van het watersysteem. Daarenboven vraagt een grote tuinvijver heel wat minder onderhoud dan een kleine waterpartij net omdat er zich gemakkelijker een natuurlijk evenwicht instelt. Indien de tuin het toelaat, wordt een minimumoppervlakte van 10m² aangeraden. Men moet eveneens rekening houden met de bestaande regelgeving. Tuinvijvers mogen zonder vergunning aangelegd worden indien ze niet groter zijn dan 30m², binnen de 30m van een bestaande woning liggen en niet in ruimtelijk kwetsbare gebieden zoals natuurgebied zijn gesitueerd. Liggen ze toch in ruimtelijk kwetsbare gebieden, dan moet een stedenbouwkundige vergunning worden aangevraagd.

Een banale kunstmatige tuinvijver kan een belangrijke voortplantingsplaats worden voor amfibieën (hier Bruine kikker) (foto Marc Herremans).

Ook de diepte is van belang: ze heeft invloed op de soortdiversiteit en een diepe vijver biedt bovendien voldoende waarborg tegen volledig (tot op de bodem) dichtvriezen tijdens langdurige vorstperioden. Sommige amfibieën overwinteren immers in het water (Groene kikker, Bruine kikker en een aantal salamanders). Vriest de poel door een te geringe diepte tot op de bodem dicht, dan kunnen deze niet overleven. In ons Atlantisch klimaat volstaat een diepte tussen 100 en 120cm, voor grote vijvers loopt dit best op tot 160cm.

Sommige amfibiesoorten zoals Alpenwatersalamander, hebben een relatief grote tolerantie voor schaduwrijke waterhabitats maar de meeste geven toch de voorkeur aan onbeschaduwde waterpartijen. Een beetje schaduw door aanplant van oeverplanten of niet te hoog opgroeiende struiken langs de oever is aangeraden maar een al te hoge mate van beschaduwding wordt best gemedend. De hellingsgraad van de oevers en dan vooral van de noordwestelijke, zonbeschenen oever is cruciaal. Tijdens het voortplantingsseizoen foerageren salamanders overdag vooral in de diepere zones van de vijver en geven ze 's nachts de voorkeur aan de meer ondiepe zones. Dit heeft vooral te maken met hun voortplanting. Bij onze inheemse amfibieën is er geen direct contact tussen de beide partners tijdens de copulatie en gebeurt de bevruchting uitwendig (bij kikkers en padden) of inwendig (bij salamanders). De paring heeft doorgaans in het water plaats. Bij kikkers en padden stort het mannetje zijn zaad over de eieren wanneer die door het wijfje worden afgezet. Bij salamanders zet het mannetje een spermatofoor (i.e. een gelatineuze massa die bestaat uit een geleachtige kegel met bovenaan een spermahoed) af in de buitenwereld (op het land of in het water) die vervolgens door het wijfje via de cloacale lippen wordt opgenomen en in de spermatheek (i.e. een ruimte bovenaan in de cloacaholte) wordt opgeslagen. In deze spermatheek blijven de zaadcellen nog lange tijd in leven (bij Vuursalamanders bv. gedurende meer dan twee jaar). De inwendige bevruchting blijkt succesvoller te verlopen bij hogere watertemperaturen zodat amfibieën dan ook paren in de warmere zones van de waterpartij. Het creëren van ondiepe stukken door de aanleg van oevers met een zeer zacht glooiende hellingsgradiënt is daarom van groot belang. Best ligt zo'n ondiepe zone dus op de oever die het langst door de zon wordt beschenen. Door de geringe diepte warmt het water hier sneller op en blijft het ook 's nachts warmer dan de andere, diepere zones van de vijver.

Ondergedoken watervegetatie biedt talrijke plaatsen waarop salamandervrouwtjes eitjes kunnen afzetten. Veel onderwatervegetatie betekent ook veel schuilmogelijkheden voor opgroeiende larven en reduceert de kans op predatie door adulte salamanders, vissen en ongewervelde predatoren als larven van libellen, Geelgerande watertor of andere waterkevers. Ook verticale vegetatie wordt dikwijls door amfibieën gebruikt, vooral door vrouwtjes van Gewone pad die er hun eisnoeren rond wikkelen. Sommige oeverplanten creëren door hun wijze van begroeiing dan weer ondiepe, snel opwarmende oeverzones die graag worden gebruikt door vrouwtjes Bruine kikker om er hun eiklompjes af te zetten. Voor Groene kikkers zijn vooral drijvende waterplanten uitgelezen rust- en loerplaatsen waarop ze kunnen zonnen of van waaruit ze een voorbijvliegend insect kunnen verschalken.

Vermijd introductie van exotische waterplanten. Vaak wordt in tuincentra voor exotische waterplanten veel geld betaald maar heeft men er geen of maar kort geniet van wanneer ze in de aangelegde tuinvijvers worden ingebracht. Sommige soorten zoals Waterhyacint en Waterkroos zijn tropisch en overleven hier de winterperiode niet. Ook andere, meer subtropische soorten zoals Snoekkruid gedijen vaak niet in Vlaamse tuinvijvers en zijn niet eigen aan onze inlandse wateren. Zelfs sommige meer continentale soorten als Waternoot overleven ons Atlantisch klimaat maar moeizaam en sterven doorgaans dan ook na enkele jaren af. Andere exotische waterplanten overleven dan weer wel en riskeren zelfs op invasieve wijze natuurlijke waterlopen in te palmen en de inheemse fauna en flora te bedreigen. Interessante ondergedoken waterplanten zijn Gedoornnd hoornblad, Aarvederkruid en Middelste waterranonkel. Goede inheemse drijfplanten zijn Witte waterlelie, Gele plomp, Watergentiaan en Kikkerbeet. Sommige drijfplanten zoals Witte waterlelie zijn echter niet zo geschikt voor te kleine vijvers omdat ze vrij vlug het hele wateroppervlak gaan bedekken waardoor ondergedoken planten te weinig licht krijgen om zich te ontwikkelen en afsterven. Hetzelfde geldt voor sommige kroossoorten zoals Klein kroos en Veelwortelig kroos die zich in te voedselrijk water explosief ontwikkelen en het gehele wateroppervlak met een groene kroosmat bedekken. Als moeras- en oeverplant is Gele lis goed (voor meer grotere vijvers) net als Grote waterweegbree, Gewone waterbies, Mattenbies, Grote waterrepe, Kleine waterrepe, Zwarte zegge en Scherpe Zegge.

De naam 'amfibie' is afgeleid van de wetenschappelijke benaming 'Amphibia', wat in het Grieks letterlijk 'dubbelleven' betekent. De levenscyclus van de meeste amfibieën bestaat immers uit een water- en een landfase: ze beginnen hun leven in het water als larve, ondergaan een gedaanteverwisseling en gaan vervolgens aan land waar ze tot volwassen dieren uitgroeien. Het leven op het land is een belangrijke periode tijdens hun leven en beslaat de grootste periode binnen hun jaarcyclus. Vuursalamander leeft zelfs alleen maar op het land en zoekt een waterhabitat enkel maar op om larven af te zetten. Dit 'dubbelleven' onderscheidt hen van alle andere gewervelde dieren maar maakt hen ook meer kwetsbaar. Deze complexe levenscyclus vereist immers dat de levensvoorwaarden gunstig moeten zijn zowel in het water (waar ze eieren leggen en larven zich ontwikkelen), als op het land (waar ze op jacht gaan naar voedsel, schuilen, migreren en vaak ook overwinteren).

De directe omgeving van de tuinvijver dient daarom eveneens amfibievriendelijk ingericht te worden. Een ecologisch waardevolle tuinvijver wordt trouwens nog meer aantrekkelijker door een weelderige begroeiing eromheen en biedt ook voordelen voor kikkers, salamanders en padden. Amfibieën zijn immers koudbloedig en hun lichaamstemperatuur is volledig afhankelijk van de omgevingstemperatuur. Op plaatsen waar de plantengroei zeer dicht is, kunnen ze zich overdag verschuilen en bescherming zoeken om al te veel vochtverlies door uitdroging te voorkomen. Koele en vochtige schuilplaatsen, afgewisseld met drogere en zonnige plaatsen stellen hen in staat zelf hun lichaamstemperatuur te regelen. Maar niet enkel plantengroei biedt voldoende bescherming tegen ongunstige klimaatsomstandigheden. Een houtmijt, de vloer onder een tuinhuisje, boomstronken, gestapelde stenen, oude golfplaten, een composthoop zijn evenzeer geschikt als schuil- en overwinteringsplaats voor in de tuin foeragerende amfibieën.

In de handel of bij een ander vijverliefhebber aangeschafte waterplanten kan men volkomen legaal in de vijver inplanten. Dit geldt niet voor de introductie van amfibieën. Alle inheemse amfibieën zijn door het Koninklijk Besluit van 31 oktober 1980 door de wet beschermd waardoor het verboden is deze dieren te vangen, ze in gevangenschap te houden en ze levend of dood te verhandelen, kosteloos of tegen betaling. Wel is het uiteraard niet verboden dat dieren spontaan de tuinvijver koloniseren als ze daartoe de mogelijkheid hebben. Het wegvangen en introduceren is trouwens overbodig. Als een nieuw aangelegde tuinvijver voor hen geschikt is, koloniseren ze die vanzelf wel.

Het introduceren van amfibieën uit een gebied van buiten de directe omgeving schaadt bovendien de biodiversiteit. Modern moleculair onderzoek heeft aangetoond dat populaties binnen eenzelfde soort of ondersoort genetisch verschillen, zelfs over kleine afstanden. Elke introductie van streekvreemde genen moet daarom kost wat kost worden vermeden. Indien immers de geïntroduceerde dieren overleven en zich voortplanten, leidt dit tot een verbastering van de typische karakteristieken van de streek-eigen populatie waardoor die haar eigen identiteit verliest